

O JEVREJIMA U ŠIBENIKU¹

Grada za povijest Jevreja u Dalmaciji

Šibensko Veliko vijeće odlučilo je 28. I 1432. da se sklopi ugovor s jednim Jevrejinom koji ima 10.000 dukata, koje će pozajmljivati građanima uz 10% kamata, time da u zalog primljene stvari ne smije prodati izvan Šibenika i bez znanja gradskog kneza i njegove kurije, te da ih ne smije sam kupovati.² Takav Jevrejin se, vjerovatno, tada nije našao.

26. XII 1568. odlučilo je Vijeće, ovog puta s uspjehom, da se sklopi ugovor s Jevrejima novčarima. Odnos je utanačen s braćom Rafaelom i Grizonom, sinovima Mellija Zizza (Cizzo) iz Mletaka. Prema ugovoru od 23 tačke, braća imaju donijeti 3000 dukata i davati ih u zajam uz 20% kamata. Ugovorom je Jevrejima zajamčena opskrba mesom (bez krvi), liječenje od strane gradskog liječnika, učenje njihove djece kod gradskog magistra, zemljište za grobište. Morali su (kao i u Splitu) nositi poznatu žutu kapu. Oslobođeni su od gradskih daća i poreza. Ugovor je sklopljen na tri godine, ali se mogao produžiti. Kroz to vrijeme nijedan drugi Jevrejin nije se u Šibeniku mogao baviti njihovim poslom.³

Već 10. II 1569. braća Melli nalaze se u gradu. Njihova novčarska kondukta produžavana je. 7. IX 1579. Grizon moli Veliko vijeće za produženje na daljnje tri godine, jer su mu suci dali otkaz kondukte bez znanja i privole drugih faktora. Molba je prihvaćena sa 40 prema 9 glasova.⁴ Ali se Grizon udaljio iz Šibenika — čini se, iz obiteljskih razloga — prije isteka kondukte. Vijeće 6. VII 1580. odlučuje da se sklopi ugovor s drugim kojim Jevrejinom, uz iste uvjete kao prije, osim što će imati 2 solida po dukatu i neke manje pogodnosti.⁵

Salomon Cizzo, Jevrejin iz Seuta (?), sklopio je 1. V 1583. nagodbu sa svojim stricem Grizonom i ovu ponovio 7. VI i. g. ugovorom. Prema toj nagodbi, Grizon neće tražiti od Salomona da troši (za hranu) dok bude u Šibeniku, a Salomon neće odgovarati za poslovanje svog strica. Biblije koje je Grizon ostavio u Padovi u si-

nagogi, imadu se smatrati Salomonovima („Biblie s'intendono di esso m. Salomon”). Grizon će dati sinovcu 75 libra kao zajam.⁶ Grizon je tražio od Vijeća i 1586. god. produženje kondukte za tri godine. 1588. god. vodi se između njega te Jere Nemira i Nikole Rankolina parnica zbog zaloga. Djelovao je u Šibeniku nekako do oko 1600. god. Ali, pored njega, navode se u Šibeniku Jevrejin Josef de Horta 1582. god. a neki Israel („Hebreo”) 1587. god.

Grizona dao je 1590. god. šibenski knez zatvoriti zatao što nije htio dati prćiju svojoj kćeri koja se udala za Jurja de Bassano.⁷

29. IX 1607. zamolili su suci šibenskog Velikog dvora gradskog kneza, kad je odlazio u Mletke, da nagovori kojeg Jevrejina da dođe u Šibenik s novcem, ali se takav nije našao. Ni odluka Velikog vijeća od 28. IV 1612., kojom je dano punomoćstvo njegovom članu Ivanu Dobrojeviću da ugovori novčarsku konduktu po prijašnjim uvjetima s jednim Jevrejinom iz Mletaka, koji se izjavio spremnim da je prihvati, nije urodila pozitivnim rezultatom.

13. III 1622, sa 42. prema 4. glasa, Veliko je vijeće prihvatilo konduktu s mletačkim novčarima Jevrejima Samuelom (Semitolo, Santom) Samagia i Andelom Pesco, na pet godina, „per soccorrer alli bisogni della città e massime nelli presenti cosi calamitosi tempi”.^{*} Jevreji su pristali da otvore banku-zalagaonicu sa 6000 dukata kapitala. Kamata je utvrđena sa 2 solida mjesečno po uzajmljenom dukatu. Neiskupljeni zalozi mogli su se prodati samo na javnoj dražbi, a tu su ih mogli kupiti i zajmodavci. Pored opskrbe, liječenja, školovanja i grobišta, Jevrejima je sad priznato pravo da u svojoj kući otvore sinagogu, da drže kršćansku poslugu i, što je važno, da se bave svakom drugom privrednom djelatnošću. Obojica su mogla dovesti još dvije jevrejske obitelji.⁸

Državna vlast u Mlecima i Zadru prijekim je okom gledala djelatnost Jevreja novčara u Šibeniku, želeći da ih zamijeni ustanovom javne zalagaonice. Providur Molin odlukom od 26. III 1624. naredio je Samagiji da likvidira svoje poslovanje, ostavivši mu za to rok od dva mjeseca, i da ode iz Šibenika. Nije pomogla ni predstava udruženih šibenskih nobila, građana i pučana od 7. V 1624. da Samagia ostane, ako ne do kraja ugovorene kondukte, a ono za vrijeme dulje od dva mjeseca, da bi se mogli iskupiti zalozi. U predstavi Šibenčani kažu da je Samagia kroz prve dvije godine bio od velike koristi i olakšanja svemu gradu („il banchiere di gran comodo e sollievo a tutta la città”), dajući nekoliko tisuća dukata.⁹ Bankaru je dozvoljeno da u septembru likvidira zaloge, da neiskupljene u roku od tri dana preda jednom kuratoriju, a tri dana nakon toga otputuje iz Šibenika. Mogao se samo još jednom vratiti: po novoj godini 1625. da neiskupljene zaloge proda na javnoj dražbi.

Ali čini se da Šibenik ni nakon izгона Samagije nije ostao bez Jevreja. 1657. god. Jevrejin Abram predao je sudu jednu tužbu protiv šibenskih trgovaca. Jevrejska obitelj Franco najduže je ostala

* (tal.)

u Šibeniku. Zna se da je 27. VII 1649. umro, za strašne kuge, i Jevrejin Samuel Franco, a njegove robinje Alis Perković i Turkinja Samasa od druge kužne bolesti. U godinama 1680. — 1693. u Šibeniku žive Josef Franco i Danijel Navaro, koji se bave trgovinom i raznim zakupima. Petar-Ante Rankolin plijeni 1685. god. nešto Josefu Francu, a ovaj 21. X 1689. sudskim putem traži od Frana Bersatića da mu vrati 292 libre. 20. II 1690. gradski knez naređuje da kmetovi koji drže zemlje Bersatića u „Ograjenicama” odsada priznaju gospodarom Jevrejina Josefa, ali to 2. VII i. g. opozivlje.¹⁰

U knjizi računa šibenske dolačke župe za godine 1690. — 1707. upisane su svote koje su braća Rafael i Josef plaćali bratovštini za kupljeno vino. Tako je Rafael 27. V 1690. dao 702 libre za 64 barila dobrog vina (list 169), a dva dana kasnije Josef plaća 100 libra. Za ostatak od 81 libre polaže zaloge, tri zlatna prstena (list 169). Taj je ostatak platio 15. VII 1691. U aprilu 1692. god. kupio je 69 barila vina (list 172). Braća Franco platili su bratovštini 28. X 1692. 50 cekina ili 1450 libra, a 9. XI i. g. ostatak od 1130 libre (listovi 176 i 178). „Samuel Illia d' Israel”, jevrejski trgovac iz Splita, zakupnik prodaje duhana u Dalmaciji („appaltator del tabacco di tutta la provincia”), dao je 26. II 1692. braći Josefu i Rafaelu Franco u Šibeniku duhan za grad i kotar. Budući da se Samuel nije držao svojih obaveza, Franco ga je pozvao na odgovornost, pa su se obje stranke nagodile pred javnim notarom 21. III 1694.¹¹ 1695. god. Rafael Franco bio je u pritvoru jer nije platio dug Sebastijanu Vergneru. Rafaelova žena Ester založila je 27. XII 1695. svu svoju prćiju da oslobodi muža iz zatvora.

1707. god. u Šibeniku je Abram Abenu, trgovac. Jakob i Izak Abenu spominju se 1717. god. a Mojsije 1734. Svi su od jedne obitelji.

Jevrejin Abram Pessa pok. Ilije i njegov brat Salamon Vito imaju 1717. god. dućan u Šibeniku kod crkve sv. Barbare, koji je pripadao opatiji sv. Nikole. Njihov prijatelj Izak Penso pok. Emanuela živi u Omišu, a Josef Russo pok. Gabriel na Bolu.

Ilija Gianni je trgovac u Šibeniku 1734. god. U novembru 1737. god. bubnjar Dominik de Bartoli, u kumpaniji gradskog kapetana Ivana Spineda, zapečatio je, na zahtjev Bartula Berizzija, dućan Jevrejina Ilije Giannija, trgovca, kao i knjige dužnika i ostalo. U sumnju je bio doveden posao ovog trgovca, kojemu su pozajmili Bartul Berizzi 280 libra, Frano Tavelli 40 cekina u zlatu, Ivan Zullioli 82 cekina, Andrija Tardina 492 libre, Antun Dom. Giota 28 i pol cekina, Krste Vincenti 25 cekina, Ante Pallozzetti 30 cekina, Tomazij Pini 2035 libra i Antun Marini 612 libra. Bilo je valjda i drugih koji su Gianniju dali novaca. Ali su 10. XI 1737. kreditori izjavili da on neće pasti pod stečaj, kako su se pronijeli glasovi, a, uz to, roba u njegovu dućanu daleko premaša vrijednost pozajmljenih novaca. U ovom se spisu spominju Jevreji Ilija Fo-

ligno, sluga trgovca, Samuel Gentili, trgovac iz Verone, i neki Jevrejini iz Poljske, nastanjeni u Ferrari.

Barem od 1754. pa do 1767. god. Jevrejini Jakob Lucena prodaje u Šibeniku rublje.

1773. god. Baruh Salomon Caviglio, Jevrejini „iz Otomanske države”, trguje u Šibeniku.

Jevrejini Adolf Dauer pok. Mojsija, iz Jaroslava (Galicija), došao je 1875. god. u Šibenik iz Trsta, gdje se oženio s Julijom Tolentino, koja mu je — kako je Adolf izjavio na sudu — donijela 4000 kruna i drugih 2000 u mjenicama. U Šibeniku je imao oveću trgovinu manufakture i odijela, a filijalu u Risano, gdje je dobro radio. U Šibeniku je pao više puta pod stečaj. 1905. god. izjavio je na šibenskom sudu da mu aktiva iznosi 126.000 kruna a pasiva 138.000 kruna. 1897. god. povjerio je radnju u Šibeniku svom nećaku (sinu svoje sestre Bete) Martinu Brodawki pok. Salamona. Dauer se 1916. god. utopio noću u moru, putujući parobrodom iz Zadra u Šibenik. Brodawkina žena Rozalija umrla je 1904. god. Iako je 1910. god. stekao u Šibeniku općinsku pripadnost. Brodawka se, sa brojnomo obitelji, nakon prvog svjetskoga rata iselio u Italiju.

Salamon Drutter pok. Pinkasa, bogati trgovac u Šibeniku, stalno se u njemu nastanio 1911. god. i tu 1925. god. stekao općinsku pripadnost.¹²

*

Boris Berger, Jevrejini iz Rige, došao je u Šibenik kao ruski vojni zarobljenik 1916. god. Tu je nakon prvog svjetskoga rata otvorio krojačku radnju. Nakon prošlog rata prešao je s obitelji u Zagreb.

Avram Š. Finci stalno se nastanio s obitelji početkom tridesetih godina ovog vijeka u Šibeniku. U početku kompanjon Salamona Druttera, otvorio je kasnije samostalnu trgovinu tekstilom. Prije početka drugog svjetskoga rata preselio se u Split, a zatim u Izrael.

BILJEŠKE

¹ Dio 10. poglavlja III dijela pišćeve „Povijesti Šibenika” (rukopis u Muzeju grada Šibenika), u kojoj je prikupljeno i djelomično obrađeno gradivo do 1918. god. Ovaj dio priredio je za štampu Albert Drutter, iz Šibenika.

² Volumen Statutorum, Legum et Reformationum Civitatis Sibenici, reformacija CCXXI.

³ Arhiv Općine Šibenik, Consilia Nobilium, nesređen svezak, listovi 171 — 173.

⁴ Arhiv Općine Šibenik, Consilia Nobilium 1572 — 1586, listovi 123 i 126.

⁵ Ibidem, list 126.

⁶ Šibenski notarijatski arhiv, sv. 47, I, 495 — 497. Spisi J. Mattiazzo.

⁷ Arhiv Općine Šibenik, sv. I (nesređen).

⁸ Uglavci („Capitoli”) ove kondukte nalaze se u bilješci pod crtom rasprave dr Jelke Perić „Židovi u Šibeniku” („Omanut” — Zagreb, I, str. 384 i 385).

⁹ Historijski arhiv u Zadru, Spisi Gen. Prov. Molin.

¹⁰ Arhiv Općine Šibenik, sv. 23.

¹¹ Šibenski notarijatski arhiv, sv. 87, I, 221.

¹² Pod naslovom „Krštenja Jevreja” pisac je dodao ove bilješke:

14. V 1627. kršten je jedan Jevrej u Novoj crkvi. Crkva, je tom prigodom potrošila 3 libre i 6 solida, „per lemosina a uno Ebreo fatto christiano”.*

Petar, prije Josef, odrasli Jevrej iz Firence („Joseph adultus Haebreus Florentinus”), kršten je 7. XI 1636. u katedrali od natpopa Marina Šimunića. Kumovima su bili gradski knez Petar Cornaro i Margarita Ručić žena Ivana, gubernatora (Gradski župski ured u Šibeniku, knj. krštenih 1633. — 1647).

23. VI 1802. biskup Mihovio Spalatin krstio je u katedrali, na posebno podignutom oltaru, Jevrejina Abrahama Lefkovića (Levi), iz čete časnika Paška Martini. Imao je 19 godina. Dobio je ime Frane Vitalis, a prezime Kleinmayer. Svjedok je bio Paško Martin de Basta a kum Vitalis Kleinmayer. Biskup ga je ujedno knizmao, a Vitalis i opet bio kumom (Gradski župski ured u Šibeniku, knj. krštenih 1788. — 1812.).

Antun Josip Tolentino, rođen 24. II 1841. u Splitu u jevrejskoj vjeri s imenom Salamon, Amadej i Rafael, kršten je u crkvi sv. Frane u Šibeniku 22. XII 1877. Otac Samuel i majka Rahela Pampas iz Splita su. O ovome postoji spis u arhivu Biskupije u Šibeniku iz 1877. god., br. 1387 (Gradski župski ured u Šibeniku, knj. rođenih 1874. — 1884.).

* (tal.)